

Akif Emre'ye Göre Kim Entelektüel, Kim Aydın, Kim Münevver?

Hatice Ebrar Akbulut

Akif Emre'nin tarih olgusuna, manevî bir zenginlik ve güç olarak bakmasının nedeni, İslâm medeniyetini kuran, Medine'yi medenî bir çehreye büründüren, Endülüs'ü inşa eden zihniyetlerin hâlâ diri olduğuna şeksiz şüphesiz inanmasındandır. Hatice Ebrar Akbulut **Müstağrip Aydınlar Yüzyılı'na dair yazdı.**

Güncelleme: 23/05/2018 14:02

Dil-üslup ve anlatımına dair

Kelimeler, birden fazla anlama gelebilir. Hatta bazen bir kelime, zihnimizdeki karşılığının dışında, bambaşka bir anlamda kullanılabilir. Müspet ve menfi manaları birlikte içerebilir. Kullanıldığı yere ve kavramsal çerçeveye göre olumlu veya olumsuz anlamlar yüklenebilir. Akif Emre, kelimelerin bu çok sesliliğine, birlikteliğine ve farklılığına aşırı denilebilecek derecede önem verir. Mutlaka bir kavramsal çerçeve çizer. Hangi kelimeyi, nasıl bir cümle içerisinde kullanacağı konusunda, kalemını hassas bir terazi gibi kullanır. Örneğin, müstağrip, kelime anlamı olarak “Batılılaşmış, Avrupalılaşmış” anlamına gelir. Akif Emre, bu kavramı, medeniyet, İslâmıcılık ve İslamofobi gibi konular etrafında, geniş bir ölçekte ele alır. Özelde irdelediği şeyse, aydınlardır. Dolayısıyla kendi toplumuna yabancılaşan Türk aydınının trajik öyküsü olarak okunabilir **Müstağrip Aydınlar Yüzyılı**. Bu kitabın alt başlığını “Gölgeli Kelimeler, Ödünç Alınmış Hayaller” şeklinde, müstağrip sözcüğünü çağrıştıran bir başlıkla isimlendirmesi, **Akif Emre**'nin kelime seçimindeki dikkatini gösterir.

Sözün, hem yazan hem de muhatap üzerindeki hakkını gözetir. Sözcük seçimindeki dikkatini ve mefhumların doğru kullanımı konusundaki fikrini şöyle dile getirir: “*İnsanlar neye taraftar veya karşı oluşlarına göre anlam yüklüyor kelimelere. Her kelime, her anlam çerçevesi bir niyeti ima ediyor. Kendi anlamının dışına taşıyor. Başka bir deyişle hiç kimse birebir yalın anlamların karşılığını konuşmadığı için gölgeli kelimeler kullanıyor.*” (Akif Emre, 2017: 15)

Küp içindekini sızdırır misali, aslında insanlar, konuşurken seçtikleri kelimelerle -büyük çoğunlukla farkında olmadan- niyetlerini ve içlerindeki dışı vururlar. Dolayısıyla Akif Emre'nin baktığı yerden bakılırsa, kelimeler, insanın sadrındaki açığa çıkarır.

Yazar, metnini inşa ederken niyetini ve içinden geçenleri tamamıyla aktarmaz. Ancak kalem, hangi ırmaktan aktığını belli eder. Dolayısıyla yazarın, metnini oluştururken çektiği sancılar, kaygılar, şüpheler, kısacası yazıyla ilişkisini ve yazmaktaki gayesini ortaya koyan şeyler,

metinde ete kemiğe bürünmediği hâlde metnin dokusunda hissedilir. Kelime, doğru çağrışımı yapıyor mu? Vurgulanmak istenen şey öne çıkıyor mu? Metinde anlamsal bir bütünlük sağlanıyor mu? şeklindeki sorular, Akif Emre'nin yazılarının alt metninde belirenlerdir.

Akif Emre'nin dil-anlatım ve üslubuna bakıldığında, karamsar ve âtıl bir yaklaşımdan uzak olduğu görülür. Olumsuzluklar hanesinin, olumlu gelişmelerden daha kabarık olduğunu bizatihi kendi tespitleriyle ortaya koysa bile insana inanır. Zararlı ve niteliksiz işleri görme/gözleme taraftarıdır. Fakat bunları çoğaltmanın, sürekli dillendirmenin faydasız olduğu görüşündedir. Ona göre, yeni duruma cevap verecek, pratikte fayda sağlayacak işler yapılmalıdır. Fayda denilen şey, belirli bir grubun çıkarı doğrultusunda işliyorsa, orada fayda söz konusu değil, aksine suistimal ve haksızlık söz konusudur. Bu yüzden bazı değerlerin, parti/ kurum/ grup/ cemaat/ vakıf gibi kuruluşlar adı altında çürütülmesini fark edecek beyin ve gönülleri çoğaltmanın asıl olduğunu savunur.

Can alıcı sorular sormak, Akif Emre'nin en tipik üslup özelliğidir. Bu sorular, kafa yoran, canı köprücük kemiğine dayandıran, hakikati insanın yüzüne nazıkçe vuran ve sarsan sorulardır. Bazı sorularında, alaysılama, iğneleme ve bilmezlikten gelme sanatlarını kullanır. Böylece hem edebî olarak metnini güzelleştirir, hem de ironik bir tavır takınır. Soru sormak, başlı başına bir eylemdir. “Herkesin aidiyet duyduğu kampa, partiye, siyasete dair yaşadığı körleşmeyi sorgulaması”nı sağlar. Hangi soru sorulur da cevapsız kalır? Akif Emre, sorduğu soruların cevaplarını, yazdığı metnin bütününe gizler. Bu bahse öyle bir hayatiyet yükler ki şöyle söyler: “*Ertelenmiş sorunun cevabı yoktur*” ve “*Yüzleşmekten kaçarak ertelediğimiz her sorunun cevabından da mahrum oluyoruz demektir.*” (Akif Emre, 2017: 98-100)

Tarih vurgusu

Tarih vurgusu ve bilinci, Akif Emre'nin neredeyse bütün yazılarının omurgasıdır. Çünkü tarihî tecrübe zenginliğine itibar etmeyen hiçbir millet, medeniyet kuramaz. ***Göstergeler, İzler, Küreselliğin Fay Hattı, Çizgisiz Defter, Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*** kitaplarından hangisi okunsa, yakın tarihte bir yolculuğa çıkılır. Tarihsel olaylara ve durumlara, parçacı yaklaşmadığı, bütüncül bir okuma yaptığı görülür. Olay ve durumlar dışında, kavramların da kendi düşünsel ve tarihsel bağlamında ele alınması gerektiği fikrindedir.

Tarihi, basit bir geçmiş-şimdi-gelecek bakışıyla okumaz. Geçmişe yaslanan ve oradan aldıklarıyla bugünü ve geleceği kuran bir *inşa modeli* olarak bakar tarihe. Bugünkü alternatif siyaset imkânları, Müslümanların güç-siyaset-iktidar ve muhalefet anlayışı, kültürel faaliyetlerin düzeyi gibi birçok konuda nerede olduğumuzu ve nerede durduğumuzu, tarihle kurduğumuz ilişki belirler. Bu ilişki, sağlam bir zemine oturtulmalıdır. Akif Emre'ye göre tarih bilincimiz, böyle bir zemine dayanmadığından çürüme kaçınılmazdır. Böylesi bir kaygı herkesi ilgilendirmelidir. Aynı bayrağın gölgesinde yaşayan her insan, neler olup bittiğine ve nereye gidildiğine dönüp bakmalıdır: Kendi intiharını gerçekleştiren bir ülke ve millet olma yolunda mıyız; yoksa medeniyetleşme yolunda emin adımlarla ilerlemekte miyiz? Bu gibi soruların

tüevlerini daima kendisine sorabilen insanlar, kibirli ve küstah tutumlardan arınırlar. Kendi ülkesine, insanına, dahası kendi vicdanlarına yabancılaşmazlar. Aksi durumda “*Kendilerini hesaba çekmeyenlerin, hesaba çekildiklerinde sınavı kaybetmeleri çok muhtemeldir.*” (Akif Emre, 2017:51)

Akif Emre'nin tarih olgusuna, manevî bir zenginlik ve güç olarak bakmasının nedeni, İslâm medeniyetini kuran, Medine'yi medenî bir çehreye büründüren, Endülüs'ü inşa eden zihniyetlerin hâlâ diri olduğuna şeksiz şüphesiz inanmasındandır.

Entelektüel/ aydın/ seçkin/ bağımsız sanatçı ve münevver insan tipolojisi ve bunların Türkiye'deki tezahürleri

Entelektüel, aydın, seçkin, münevver, bağımsız sanatçı tipi üzerine birçok tanımlama yapılagelir. Hepsinin kendi içinde benzerlikleri ve farklılıkları olduğu söylenir. **Cemil Meriç, Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Nuri Pakdil, Atasoy Müftüoğlu, Muhammed İkbâl, Edward Said, Ali Şeriatî, Schopenhauer** gibi akla ilk gelen isimlerin, entelektüel ve aydın konusundaki düşüncelerine bakıldığında, birtakım benzerlikler ve farklılıklar olduğu görülür. Örneğin Cemil Meriç, *Mağaradakiler*'de, aydın, entelektüel ve münevver üzerine oldukça geniş bir düşünsel okuma yapar. Literatürde, konjonktürde ve pratikte, bu kavramların kullanımına ilişkin mülahazalarda bulunur. Nihayetinde Cemil Meriç, bu kavramların hatlarını, tek bir tarif üzerinden çizmenin zor bir iş olduğu sonucuna varır. Çünkü her dönem ve sistem kendi aydınını/entelektüelini *üretir*. Akif Emre'nin, kapitalizmin, marksizmin, sekülerizmin aydın ve entelektüellerinden bahsetmesi de bundandır. Sekter ve seküler bir bakış açısıyla bakarak kendini aydın sanan kimseler, toplum mühendisliğine soyunmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Bu nedenle onların entelektüel birikim ve seviyeleri, miyop bir hastalıktır yalnızca.

Müslüman düşünür, Batının ortaya atmış olduğu bir tipolojinin, yani entelektüelin sınırlarına kendini hapsedememlidir. Ali Şeriatî'nin *Aydın* kitabında tartıştığı gibi entelektüel, bilginin gerçeği peşindeyken; aydın kimse, hakikatin peşindedir. Entelektüeli, Avrupa medeniyeti yetiştirir. İslâm medeniyeti, aydın yani müfekkîr, müfekkîr, müceddid, mümessil ve müşahhas yetiştirir. Akif Emre, bu kavramlar arasında keskin sınırlar çizmez. Entelektüel/aydın/seçkin ve münevver gibi kavramları, birbirinin yerine kullanır. Onun entelektüel anlayışı, İslâm medeniyetinin yetiştirdiği aydın tipiyle aynıdır.

Akif Emre'nin entelektüel ve aydın yorumlarından şunu çıkarabiliriz: Sözüyle, yazılarıyla, hitabetiyle, yaşantısıyla ve duruşuyla insanları etkileyebilen, içinde yaşadığı toplum için mihenk taşı sayılabilecek bir konumda bulunan insanlar, seçkindir, entelektüeldir, aydındır ve münevverdir. Bu insanların nevi şahsına münhasır oluşları, yaşananları kanıksamayı önlemeleridir. Selin önünde durabilmeleri ve gerektiğinde uçurumun kenarına gidebilmeleridir. Savundukları değerlerden, hiçbir durumda ve şartta vazgeçmemeleri, taviz vermemeleridir. ‘-e göre’ davranmamalarıdır. Ağza göre konuşmamaları, nabza göre şerbet vermemeleridir. Yalnız

kalmayı göze alabilmeleridir. Akif Emre'ye göre, bu insanlar, sürekli olarak başkalarını hoşnut eden, onların nefislerini okşayan, herhangi bir makama kendini adayan kimseler değildir.

Edward Said'in entelektüele bakışıyla Akif Emre'nin entelektüel anlayışının örtüştüğünü düşünüyorum. Said'e göre entelektüel, "*mümkün olduğunca geniş bir halk kesimine seslenir (onları küçümsemez), bu kesim onun doğal muhatabıdır.*" (E. Said, 2017: 13) Yani entelektüel, belirli bir zümreye hitap eden veya belirli bir grubun hizmetinde olan biri değildir. Halkı küçümseyen, kibirli birinin entelektüelliğinden şüphe duyulmalıdır. Onun mesleği, kalemşorluk veya şovenistlik yapmak değildir. Onun mesleği, insanların çektiği sıkıntılar ve yaşadığı haksızlıklar konusunda, kimsenin söyleyemediğini söyleyebilmektir. Bundan dolayı Akif Emre, durdukları zemininin neresi olduğuna bakmaksızın, çıkar sağlamak maksadıyla aşındıracakları kapının kulu olan aydın/yazar ve çizer takımına ciddi eleştirilerde bulunur. Bunların en tehlikeli olanı, Müslüman görünümlüdür veya Müslüman olduğunu iddia edenlerdir.

Akif Emre, üsttenci ve tahkirci bir dil ile bir yere varılamayacağını savunur. Bir yaraya merhem olunmuyorsa, entelektüelliğin hiçbir önemi yoktur. Bu konuda yol arkadaşı **Hüseyin Su**'yla aynı perspektiften bakar. Şu sözler, bu perspektifin yansımasıdır: "*Ayrıca konuşulan dilin kuruluşu, suya sabuna dokunulmadan saatlerce, üst perdeden ve hayati hiçbir sorumluluğa tekabül etmeyen analizlerin yapılışı da hâlimizin tersinden bir başka yapaylığı sergiliyor. Sorumlu entelektüel dilin bu olmadığı, en azından olmaması gerektiği kanaatindeyim. Eninde sonunda Müslümanız. Bu kadar havada yaşanamaz; yaşayamayız.*" (Hüseyin Su, 2017: 216)

Egzantrik ve lümpen olmak maksadıyla ne dediği anlaşılmayan, söyledikleri muhayyel bir zeminde duran kimi entelektüellerin sözlerine anlam yüklememek hatta bunları gündeme bile getirmemek meseleyi belki çözebilir. Ne yazık ki, toplumun böyle insanları dinleme gibi bir hastalığı var. Aynı şekilde, medya da bu tipleri, bir şekilde ön plâna çıkarmayı başarıyor. Sözüünü söyleyip susan, bir köşede duruyor. Sesi en tiz olan, sürekli gündemde kalıyor. *Günün insanı* olmak ile *geleceğin insanı* olmak arasındaki ayrım da buradan kaynaklanıyor olmalı. Birincisi güneş batınca gidiyor; ikincisi güneş her doğduğunda yeniden doğuyor. *Günün insanı*, belki en tanıdık sima, en bilindik, en meşhur yüz oluyor. Oysa en çabuk unutulana da yüzler oluyor. *Gelecek insanının* yüzüyse bir türlü eskimiyor. Ateşlediği tek bir satırla, sorduğu tek bir soruyla hatta ortaya attığı tek bir kavramla nesiller boyu yaşıyor. Bu yüzden Akif Emre'ye "yaşarken kıymeti bilinmedi" gözüyle bakamıyorum. Kıymet, başkalarınca biçilen bir şeymiş gibi anlaşılrsa da kıymetin, insanın emeğiyle oluştuğuna inanıyorum. Çünkü kıymet, onur ve itibar, başkalarının desteğiyle ve vermesiyle elde edilen değerler değildir. Kendi yaptıklarımızın, dahası yaşadıklarımızın, dahası vazgeçtiklerimizin toplamı bunu sağlıyor. İnsanı ve toplumsal hiçbir konuyu atlamadan yazmaya çalışan Akif Emre'nin, bağımsız bir kalem olarak *vazgeçtiklerini* düşününce, yaşarken bilinmeyen kıymetin pek de bir ehemmiyeti kalmıyor. Akif Emre, bizatihi kendi kıymetiyle, bağımsız bir kalem olarak hâlâ yaşıyor.

İslâmcılık ve müslümanlık ayrımı

İslâmcılık düşüncesinin genel çerçevesini ve gelişim aşamalarını/sürecini çizmeyen Akif Emre, İslâmcılığın, bu ülkenin sahih düşünce birikiminin mecrası olduğuna inanır. *“Eğer bu ülkede bir şeyler gerçekleşecekse İslâm gerçeğiyle barışmadan olmayacağını tespit etmek için İslâmcı olmanız, hatta Müslüman bile olmanız gerekmez.”* (Akif Emre, 2017:30) Müslümanlık ve İslâmcılık arasındaki ayrıma dikkat çeker. Zaman zaman birbirlerinin yerine ikâme edilen bu kavramlar, aynı şeyler değildir. Müslümanlık, “son derece pragmatist bir siyasi tavrın adı”dır ve bir “klân siyasetidir.” Dolayısıyla “Müslüman kimliği ile alternatif siyaset tasavvuru olmadan siyasal ve ekonomik gücü elde etme, pay alma girişimi ile İslâmcılığı karıştırmamak gerekir.” (Akif Emre, 2017: 37) İslâmcılığın yerine koyulmaya çalışılan Müslümanlık ve Post İslâmcılık ancak başarısız birer girişimdir.

Akif Emre'nin İslâmcılık konusunda rahatsızlık duyduğu bir başka şey de ne olacak bu İslâmcıların hâli literatürüdür. “İslâmcılık yaptık da ne oldu, ümmet bilinci öldü, İslâm dünyası bitti” perişanlığıdır. Bu literatürü aşamayan akademisyen ve aydınların yaklaşımını, samimi ve gerçekçi bulmaz. Çünkü bu tarz yaklaşımları gündeme getirenlerin, konuştuklarına bakılırsa, İslâmcılıktan ödünç aldıklarıyla konuşacak kadar kendileriyle/söylemleriyle çelişirler.

Türk aydınının yabancılaşması

Akif Emre, Türkiye’de doğup büyüyen bir aydının, kendi millî değerlerine, inancına ve toplumuna yabancılaşmasının ardındaki nedenleri araştırır ve sorgular. Türkiye’de doğup büyüyen birinin ateist olmasına ihtimal bile vermez. Çünkü bu topraklarda doğan kimse, ezanla dünyayı kavrar. Yolu bir şekilde, İslâmi sembollerle kesişir. Peki, nasıl olur da böyle bir ortamda doğup büyüyen bir entelektüel, kendi dinini, inancını ve değerlerini reddedebilecek duruma gelebilir? Akif Emre, İslâm ile bağını koparan ve bu topraklardaki insanların inancını küçümseyenlerin, önünde sonunda içinde bulunduğu büyük boşluktan kurtulmak için “genlerine işleyen anlam dünyası ile temasa geçmek zorunda” kaldığını söyler. Müslümanlığı ve İslâm’ı küçümseyen aydınlar, en fazla sahne sanatçılığı yapabilirler. Bütün inkârlara ve küçümsemelere rağmen, bu toplumu İslâm olmadan anlamak ve anlatmak mümkün değildir.

Yabancılaşma, yalnızca Batıdan ödünç alınan kelimeler, bilgiler ve kavramlarla mı gerçekleşir? Bunun başka yolları, projeleri ve arkaplanı var mıdır, varsa nasıldır? Batıda İslâm savunusu ile ortaya çıkan kimi isimler, bir proje olarak öne çıkarılır. Sonrasında bir şekilde otorite hâline getirilirler. Bunun sonucunda, İslamofobi spekülasyonu ile Müslümanları kendilerine yabancılaştırma girişimleri başlatılır. Böylece Batı, askerî işgalle sağlayamadığını, kültürel işgalle sağlamış olur. İşin en kötü yanıysa, bu kültürel işgalin, İslâmî bir söylemle gerçekleştiriliyor olmasıdır. Akif Emre bu durumu şöyle izah eder: *“İngilizce yazan, konuşan, devşirilmiş Müslüman kökenli ya da beyaz Amerikalı ve Avrupalıların mümkün olduğunca söz sahibi kılınmaları ve azınlık Müslüman cemaat ve gruplar nezdinde etkin hâle getirilmeleri. Bir diğeri ise İslâm ülkelerinden bu anlayışa uygun, liberal, hoşgörülü, modernist ve de adı*

duyulmamış reformist tiplerin popülerleştirilmesi. Amerika’da yeterince tanınmış, kitapları İngilizceye çevrilmiş isimlerin yeterince ünlü ve otorite(!) hâline getirilmelerinin ardından ülkelerine dönmeleri ve o şöhretleri üzerinden söylemleri meşrulaştırılıyor.” (Akif Emre, 2017:156) Bu durumda, ortaya çıkan ılımlı İslâm ve İslamofobi, Müslümanlar adına bir tehdittir. Yani Batı, kendi eliyle sahte imamlar, müctehidler, müceddidler ve mücahidler üretmektedir. Bu sahte Müslümanları hiç kendisi piyasaya sürmemiş gibi yaşanan ilk savaş ve kaosta, İslâm’ın bir terör ve tehdit unsuru olduğunu öne sürer. Netice olarak bütün kanallar aracılığıyla dünyayı İslâm’a karşı örgütler. Bundan dolayı Akif Emre, Batının vicdanını reddeder. Türkiye’de doğup büyüyen bütün aydınların/entelektüellerin de Batının vicdanını reddetmesini ister.

Ayrıksı ve yabancı aydının, Kur’an meali veya hadislerin dili yerine, ‘yeni neslin anlayacağı Tükçe’ adı altında, seküler kelimeler seçmesini doğru bulmaz. Dini sevdirmek ve sevimli göstermek adına, uydurulmuş bir dil tercihi, ne yazık ki kötü bir amaca hizmet eder. Akif Emre, kendi kültür ırmağından koparılan ve yerine ikame edilen eğreti dile dair haklı endişesini şöyle dile getirir: *“Hem siyasi hem şahsi meselelerde sevdirdiği, umut aşıladığı kadar Allah’ın gazabı ile de korkutacak bütüncül bir dil yok gibi. Bu dil müjdeleyici, umut aşılایıcı bir dil de değildir. Sadece ne yapıp ettiğine karışmayan, hayata dokunmayan, soyut bir ‘iyilik güzellemesi’ yapan bir dini dil kullanılıyor. Oysa insanların müjdelenmeye olduğu kadar sarsılmaya da hakları var.” (Akif Emre, 2017: 287)*

Akif Emre’de **Mehmed Akif Ersoy**’un iki mısrasını görüyorum. Bunlardan biri “Gür hisli, gür imanlı beyinler coşar ancak” dizesidir ki, Akif Emre, medeniyeti kuran zihinlerin ve kalplerin, ancak İslâm ile göneneceğini düşünür. Bu yönüyle Mehmet Akif’e çok benzer. Diğer ise “Doğrudan Kur’ân’dan alıp ilhâmı/ Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm’ı” dizesidir. Şartlar değişebilir ama asıl aynıdır, cevher aynıdır, öz aynıdır. Bu yüzden Müslüman aydına düşen, her asırda ve her şartta, Kur’ân’dan esinlenip, bitmek bilmeyen bir azimle İslâm medeniyetini yeniden, yeniden ve yeniden kurmaktır.

Hatice Ebrar Akbulut

Kaynakça:

Emre, Akif, Müstağrip Aydınlar Yüzyılı, 2017, Büyüyen Ay Yayınları

Said, Edward, Entelektüel, 2017, Ayrıntı Yayınları

Su, Hüseyin, Takvim Yırtıkları, Cilt 3, 2017, Şule Yayınları